

Особистість студента як мета вищої освіти

Мета сучасної освіти полягає у формуванні покоління, здатного навчатися протягом усього життя, створювати і розвивати цінності громадянського суспільства (Національна Доктрина розвитку освіти, Державна національна програма «Освіта» (Україна 21 ст.), закон України «Про вищу освіту»). Процес розвитку вищої освіти як системи підготовки особистості до майбутньої професійної діяльності є на сьогодні однією з актуальних психолого-педагогічних проблем в Україні.

Сучасні підходи до розуміння цілей і завдань вищої освіти сходяться в тому, що освіта має на меті не просто навчання майбутнього фахівця знанням та навичкам майбутньої професії, а сприяння становленню його *особистості* в межах тієї галузі професійного самовизначення, яку він обирає для себе.

У психології немає єдиного підходу до визначення поняття «особистість», зокрема, дискутується питання **джерел розвитку особистості**.

Традиційний підхід до розуміння джерел особистісного розвитку орієнтує на розгляд чинників та умов, що знаходиться у зовнішньому світі, тобто поза людиною; особистість розглядається як така, що розвивається під впливом зовнішніх чинників. Процес становлення особистості в цьому випадку найповніше позначається поняттям *соціалізації*.

Існує також інший підхід до джерел розвитку особистості, який розглядає її розвиток як процес *індивідуації*, який скеровується внутрішніми чинниками – особистісним вибором, внутрішньою мотивацією, неповторністю індивідуальних задатків та схильностей, тобто – всім тим, що у психології пов'язують з поняттям *self*. Внутрішня природа процесу розвитку особистості, або індивідуації, полягає в тому, що внутрішні потенціали людини прагнуть реалізуватися, знайти свій вираз у різних формах зовнішньої активності людини. Цей процес отримав у психології назву **самоактуалізації**. Таким чином, самоактуалізація - це процес розгортання тих потенційних ресурсів людської особистості, які містяться в її *self* (самості), яка існує вже на самих ранніх етапах розвитку. За А.Маслоу, потреба в самоактуалізації є вродженою.

Все сказане дозволяє говорити про те, що джерело розвитку особистості знаходиться в ній самій (це її унікальний потенціал, який прагне до актуалізації

себе), а зовнішнє середовище є при цьому важливим **засобом і умовою** її розвитку, але не джерелом. Звідси випливає важливий висновок про те, що особистістю не можна управляти, її не можна формувати (в сенсі – «ліпити»), придушувати, маніпулювати. Особистість, таким чином, є суб'єктом власного розвитку, суб'єктом власного життєвого шляху.

Саме таке розуміння особистості покладено в основу нового підходу до освіти. Багато вчених - філософи, психологи, педагоги - давно прийшли до такого розуміння особистості як мети освіти: розвивати в людині здатність до пошуку самої себе, допомогти їй розкрити свої потенційні можливості у відносинах зі світом і іншими людьми - це і є основне завдання навчання і виховання.

Таким чином, **мету освіти** в світлі цього підходу можна визначити як сприяння розвитку особистості кожного студента і розкриття його неповторного, унікального потенціалу. Іншими словами, підхід до особистості як мети освіти повинен бути заснований на тому, що в якості результату освітнього процесу розглядається людина, яка не стільки володіє сумою знань, умінь і навичок, скільки людина, яка досягла певного, досить **високого рівня особистісного розвитку**. Знання, уміння та навички в цьому контексті виглядають не як мета, а як засіб (тому їх значимість не знижується; відбувається зміщення смислового акценту в процесі їх засвоєння в освіті).

Характеристиками вказаного рівня розвитку особистості в процесі освіти можна вважати наступні:

- Розвинена відповідальність за своє індивідуальне життя і життя своїх близьких;
- Здатність долати протиріччя зовнішнього і внутрішнього світу;
- Наявність життєвих перспектив;
- Здатність свідомо будувати свій життєвий шлях;
- Здатність реалізовувати сенс свого життя, шукати шляхи самореалізації;
- Здатність робити своє життя творчим, цікавим, змістовним;
- Здатність стати суб'єктом, творцем свого життя.

По-новому формулюється і основне **завдання освіти** - створення максимально сприятливих умов для особистісного розвитку. Реалізація цього завдання досягається, на наш погляд, через виділення трьох, більш часткових завдань:

1) Ці умови створюються через організацію **особистісно-орієнтованого середовища взаємодії**, тобто такого, в якому до студента проявляється ставлення як до унікальної особистості, індивідуальність якої повинна визнаватись і прийматись як така. Таке середовище пронизане духом гуманізації, демократизації, недирективної педагогіки. Його найважливішими характеристиками є:

- атмосфера довіри, доброзичливості, співпереживання і поваги;
- оптимістична віра в особистісний потенціал кожного студента;
- співпраця, діалогічна взаємодія;
- відсутність примусу, терпимість до недоліків;
- розширення прав студента як суб'єкта освітнього процесу - право на власну точку зору, на вільний вибір, на помилку;
- формування нового стилю педагогічного спілкування - не забороняти, а переконувати, не командувати, а організовувати, не змушувати, а спонукати;
- вимогливість, заснована на довірі;
- заміна примусу бажанням (через створення ситуації успіху через мотивацію досягнення);
- ставка на самостійність;
- розвиток позитивної Я-концепції особистості студента.

2) **Створення змістовно збагаченого пізнавального середовища, в якому** студенти можуть вибрати сферу самоактуалізації, тобто самовизначитися. Йдеться про зміст освіти, про вибір навчальних предметів, добір навчального матеріалу, в рамках якого студенти формують своє ставлення до світу і змістовно визначаються в цінностях, відповідних їх самості. Дослідження показують, що саме інтелектуально збагачене середовище ефективно впливає на розвиток здібностей. Тому інформаційні характеристики освіти повинні відповідати досить високим **інтелектуальним** стандартам (навчання на високому рівні складності), але крім цього, що дуже важливо, - **етичним стандартам**. Таким чином, інформаційна сторона освітнього процесу повинна бути наповнена загальнолюдськими цінностями. Виходячи з цього, необхідна організація такого інформаційного середовища в освіті, яке здатне конкурувати з перекрученими цінностями буденної свідомості. Важливо при цьому, щоб навчальний матеріал був **особистісно значущим** як для викладача, так і для студента. В іншому випадку

спостерігається відчуження від цінностей. Взаємодія студента і викладача стає штучною, немов би вимушеною, в результаті чого формується негативне ставлення до навчального матеріалу у студентів (нецікаво, нікому не потрібно, відірване від реального життя ...).

3. Ознайомлення зі способами і засобами самоактуалізації, головним з яких є діяльність. Завдання освіти - розвинути навички здійснення діяльності. Діяльність - це особливий вид специфічно людської активності, в якому результат досягається виходячи зі здійснення дій, спрямованих на свідому мету. Фактор усвідомлення, рефлексії мети і дій робить діяльність **суб'єктною активністю**, що передбачає здатність знаходити, формулювати, ставити цілі і знаходити шляхи їх досягнення. Це цінне вміння є ключовим для здійснення життєвих цілей і завдань в найширшому сенсі. Його розвиток відбувається спочатку в навчальній діяльності, а потім може бути перенесений і на інші її види.

Перспективи впровадження освіти, орієнтованої на особистість, в навчальний процес у ВНЗ досить довгострокові, оскільки сутність даного підходу така, що він не може впроваджуватися директивно тільки на підставі прийнятих постанов. Він пов'язаний з істотною зміною цілісного світогляду учасників процесу виховання і навчання - від керівників системи освіти, керівників навчальних закладів до педагогів, викладачів.